

રૂપરેખા

- 15.0 ઉદ્દેશો
- 15.1 પ્રસ્તાવના
- 15.2 સ્થાનિક
 - 15.2.1 ગુજરાત ગ્રંથાલય સેવા સંઘ (GGSS)
- 15.3 રાષ્ટ્રીય
 - 15.3.1 રાજા રામમોહન રાય લાયબ્રેરી ફાઉન્ડેશન (RRRLF)
- 15.4 આંતરરાષ્ટ્રીય
 - 15.4.1 યુનાઈટેડ નેશન્સ એજ્યુકેશનલ, સાયન્ટીફીક એન્ડ કલ્ચરલ ઓર્ગેનાઈઝેશન (UNESCO)
- 15.5 સારાંશ
- 15.6 'તમારી પ્રગતિ ચકાસો'ના ઉત્તરો
- 15.7 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 15.8 સંદર્ભો અને વિશેષ વાંચન

15.0 ઉદ્દેશો (OBJECTIVES)

આ એકમનો હેતુ તમને સ્થાનિક, રાષ્ટ્રીય તેમ જ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે કાર્યરત એવા અગત્યના ગ્રંથાલય મંડળ તથા પ્રોત્સાહક સંસ્થા અને પદ્ધતિઓ તથા તેમના હેતુ અને કાર્યો વિશે અવગત કરાવવાનો છે. આ એકમના અધ્યયન પછી તમે નીચેની બાબતોથી માહિતગાર અને સક્ષમ થશો.

- સ્થાનિક, રાષ્ટ્રીય તેમ જ આંતરરાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રે કાર્યરત એવા અગત્યના સંગઠનો જે ગ્રંથાલય અને માહિતી સેવાઓના વિકાસ તેમ જ પ્રોત્સાહન અંગે કાર્યરત હોય.
- આ સંગઠનો દ્વારા ગ્રંથાલય સેવાના વિકાસ માટે કરવામાં આવતી પ્રવૃત્તિઓ અને સહાય યોજનાઓ અંગેની માહિતી અને સમજ મેળવશો.

15.1 પ્રસ્તાવના (INTRODUCTION)

ગ્રંથાલય અને માહિતી સેવાઓના વિકાસ, સંકલન તેમ જ પ્રોત્સાહન માટે ઘણા ગ્રંથાલય મંડળો, પ્રોત્સાહક સંસ્થાઓ અને પદ્ધતિઓ કાર્યરત છે. તે વ્યવસાયિક, સલાહકારી સંસ્થાઓ, ભંડોળ એજન્સીઓ, સેવા પ્રદાતાઓ વગેરેની ભૂમિકા ભજવે છે.

ગ્રંથાલય સંગઠનો કે મંડળો દેશમાં ગ્રંથાલય ચળવળના વિકાસને પ્રોત્સાહિત કરે છે, તથા ગ્રંથાલય અને માહિતી સેવા અંતર્ગત સારી સેવાઓ મળી રહે તે માટે ગ્રંથાલય વ્યવસાય તથા વ્યવસાયિકોના ઉત્થાન માટે કાર્યરત રહે છે. વ્યવસાયી સંગઠનો વ્યવસાયિકો

દ્વારા વ્યવસાયિકો માટે અને વ્યવસાયિકોના બનેલા છે. કોઈપણ વ્યવસાયિક સંસ્થા તેના સભ્યોના સક્રિય સહકાર અને સહભાગથી જ બને છે.

ગ્રંથાલય વ્યવસાયમાં પ્રવેશનાર તરીકે તમે વ્યવસાયી સંગઠનો, તથા રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે ગ્રંથાલય વ્યવસાયને સહાયક અને ઉદ્દીપકની ભૂમિકા ભજવનાર પ્રોત્સાહક સંસ્થાઓ વિશે પણ માહિતગાર રહો તે જરૂરી છે. BLIS પ્રોગ્રામ પૂરો કર્યા બાદ તમે ગ્રંથાલય અને માહિતી વ્યવસાયી તરીકે કાર્ય કરવા લાયક બનશો. તમારા વ્યવસાય પરત્વેની તમારી જવાબદારીઓ તમારે જાણવી જોઈએ. કોઈપણ વ્યવસાયના સભ્યો જ તે વ્યવસાયની છબી સમાજ સમક્ષ મૂકે છે. ગ્રંથાલય અને માહિતી સેવાઓની પ્રગતિ, ઉચ્ચ ધોરણો, વિશ્વસનીયતા અને નૈતિક સિદ્ધાંતોના પાલન દ્વારા તમે આ વ્યવસાયને તેના ઉચ્ચતમ સ્તરે લઈ જવા પ્રયત્ન કરશો.

આ એકમમાં દરેક પ્રકારના રાષ્ટ્રીય કે આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓનો સમાવેશ કરવાનો અઘરો છે. આ એકમમાં ગુજરાત રાજ્યમાં કાર્યરત ગુજરાત ગ્રંથાલય સેવા (GGSS), ગ્રંથાલય ચળવળને દેશમાં પ્રોત્સાહિત કરનાર સંસ્થા રાજા રામ મોહનરોય લાયબ્રેરી ફાઉન્ડેશન (RRRLF) તથા આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે ગ્રંથાલય અને માહિતી સેવાઓના વિવિધ આયામો બાબતે સંકલન તેમ જ ઉદ્દીપક પ્રવૃત્તિઓની શરૂઆત અને પ્રસાર કરનાર સંસ્થા યુનાઈટેડ નેશન્સ એજ્યુકેશનલ, સાયન્ટીફિક એન્ડ કલ્ચરલ ઓર્ગેનાઈઝેશન (UNESCO) ના હેતુઓ તથા કાર્યો વિશે માહિતી મેળવીશું.

15.2 સ્થાનિક

15.2.1 ગુજરાત ગ્રંથાલય સેવા સંઘ (GGSS)

‘ગુજરાત ગ્રંથાલય સેવા સંઘ’ ગુજરાતમાં ગ્રંથાલય પ્રવૃત્તિના વિસ્તાર અને પ્રસાર માટે સક્રિય અને ઉત્સાહી એવા ગ્રંથાલયીઓના પ્રયત્નરૂપે સ્થાપિત સંસ્થા છે. ગુજરાતના ગ્રંથપાલોનું વ્યવસાયિક જ્ઞાન-માહિતી અઘતન રહે, તે માટેના અભ્યાસ જૂથ (Discussion Group)ની શરૂઆત સાથે 1864ના ઓક્ટોબરમાં GGSSના વિચારબીજ રોપાયા હતા. આ અભ્યાસ-જૂથનું નામકરણ ‘લાયબ્રેરી ફોરમ’ થયું. જે-તે ગ્રંથાલયની પદ્ધતિ તથા પ્રવૃત્તિની ઓળખ થાય તે ઉદ્દેશથી પ્રતિમાસના છેલ્લા શુક્રવારે જુદા જુદા ગ્રંથાલયોમાં ચર્ચાસભા જેવા કાર્યક્રમો આ ‘લાયબ્રેરી ફોરમ’ દ્વારા ગોઠવવામાં આવતા હતા. શરૂઆતની પ્રવૃત્તિઓમાં કોઈ એક સભ્ય દ્વારા પેપર (અભ્યાસવૃત્ત)ની રજૂઆત, ચર્ચા, પ્રશ્નોત્તરી તથા સમસ્યા નિવારણની ચર્ચાઓ થતી. ગુજરાતના ગ્રંથાલયીઓમાં વ્યવસાયિક જાગૃતિ ફેલાવવામાં ‘લાયબ્રેરી ફોરમ’ની પ્રવૃત્તિઓએ મહત્વનો ફાળો ભજવ્યો.

અનૌપચારિક ધોરણે ચાલતા આ ‘લાયબ્રેરી ફોરમ’ના સભ્યો તથા તે સમયના આગેવાન ગ્રંથપાલોએ ગુજરાતમાં ગ્રંથાલય વ્યવસાયિકો માટેના સરકારી નિયમ મુજબ માન્ય મંડળની જરૂરિયાત અનુભવી જેથી મંડળમાં લીધેલા નિર્ણયોને સરકારી માન્યતા મળી શકે. આમ 1971માં GGSS અસ્તિત્વમાં આવ્યું. શરૂઆતમાં ‘ગુજરાત રાજ્ય ગ્રંથપાલ મંડળ’ નામ રાખવામાં આવેલ, ત્યારબાદ પ્રવૃત્તિનો વિસ્તારથઈ શકે તે હેતુથી ‘ગુજરાત ગ્રંથાલય સેવા સંઘ’ નામાભિધાન થયું અને બંધારણ તૈયાર કરવામાં આવ્યું. સંઘનું મુખ્ય મથક અમદાવાદમાં છે.

(A) સંગઠન (Organisational Structure)

GGSS બોમ્બે નોન-ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન એક્ટ 1959 હેઠળ રજીસ્ટર્ડ સંસ્થા છે, તથા ભારતીય સેવા સંઘનું (ILa - Indian Library Association) સભ્ય છે. ગુજરાત સરકાર દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત સ્ટેટ લાયબ્રેરી એસોસિએશન છે. ડિરેક્ટોરેટ ઓફ લાયબ્રેરીઝ ગુજરાત સરકાર દ્વારા સંઘને દર વર્ષે અનુદાન મળે છે. GGSSના સભ્યો ગુજરાત રાજ્ય તેમ જ અન્ય રાજ્યોમાં પણ છે. દરેક પ્રકારના સભ્યોને મત આપવાનો અધિકાર છે. દર બે વર્ષે કારોબારી સમિતિ દ્વારા નિયુક્ત ચૂંટણી અધિકારી દ્વારા સંઘની ચૂંટણી કરવામાં આવે છે. ગુજરાતમાં સંઘના પાંચ પ્રાદેશિક વિભાગો છે, દરેક વિભાગમાં પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ, ખજાનચી, મંત્રી તથા અન્ય 6 સભ્યો હોય છે.

કેન્દ્રીય કારોબારી સમિતિમાં દરેક પ્રાદેશિક વિભાગના 6 પ્રતિનિધિ અને સંઘના 7 પસંદગીયુક્ત નિષ્ણાત સભ્યો હોય છે. આ સમિતિ વર્ષમાં ઓછામાં ઓછી ચાર વાર મળે છે, જે પ્રાદેશિક વિભાગોની મદદથી સંઘના કાર્યક્રમોની યોજના તથા અમલ અંગે વિચારણા કરે છે. આ કારોબારી સમિતિ તેના પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ, મંત્રી તથા ખજાનચી ચૂંટે છે.

સભ્ય લવાજમ :

સામાન્ય : રૂ. 150/- (વાર્ષિક)

આજીવન : રૂ. 1500/- તથા

પેટ્રન : રૂ. 2500/-

સરનામું : ગુજરાત ગ્રંથાલય સેવા સંઘ

5 - મનીષ સોસાયટી, સુંદરનગર પાસે,

અંકુર રોડ, નારણપુરા,

અમદાવાદ - 380013

website : www.gujaratgranthalayasevasangh.in

(B) હેતુઓ (OBJECTIVES)

ગુ.ગ્રં.સે. સંઘનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ગ્રંથાલય અને માહિતી સેવાઓમાં સુધારો લાવવાનો તથા સમગ્ર ગુજરાત રાજ્યમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની ચળવળ ફેલાવવામાં મદદ કરવાનો છે. આ ઉદ્દેશની પરિપૂર્તિ માટે સંઘ નીચેની પ્રવૃત્તિઓ કરે છે.

1. પરિષદો અને પ્રવચનો (Conferences and Expert Lectures)

‘ગુજરાત ગ્રંથાલય સેવા સંઘ’ દ્વારા દર વર્ષે ગુજરાતના વિવિધ સ્થળોએ નિયમિતરૂપે ત્રિદિવસીય પરિસંવાદોનું આયોજન કરવામાં આવે છે. જે અંતર્ગત ગુજરાત રાજ્યની ગ્રંથાલય સેવાઓ અંગેના વિવિધ આયામો, તથા સમસ્યાઓ અંગે ચર્ચા કરવામાં આવે છે. ગુજરાતભરમાંથી 350 થી 400 જેટલા સાર્વજનિક, શૈક્ષણિક તેમ જ અન્ય ગ્રંથાલયોના ગ્રંથપાલો આ પરિષદમાં હાજરી આપે છે. પરિસંવાદમાં 70 થી લઈને 100 થી વધુ શોધપત્રોની રજૂઆત તેમ જ ચર્ચા કરવામાં આવે છે. પ્રથમ પરિષદ 1975માં યોજાઈ હતી. ત્યારબાદ 35 રાજ્ય ગ્રંથાલય પરિસંવાદની સાથે 5 રાષ્ટ્રીય કક્ષાના પરિસંવાદો યોજાયા. આ પરિસંવાદોમાં ગ્રંથાલય અને માહિતી સેવાના અદ્યતન વિકાસ અને આયામો

વિષે નિષ્ણાંતોના વ્યાખ્યાનોનું આયોજન કરવામાં આવે છે.

2. પ્રકાશન (Publications)

સંઘ દ્વારા 1976થી 'ગ્રંથાલોક' નામનું ત્રિમાસિક પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે. આ ત્રિમાસિકમાં અંગ્રેજી/ગુજરાતી/હિન્દીમાં અભ્યાસલેખો તથા ગ્રંથાલય જગતની માહિતી અને સમાચાર છાપવામાં આવે છે. 'ગ્રંથાલોક' સભ્યોને નિઃશુલ્ક આપવામાં આવે છે. એ સિવાય દરેક પરિસંવાદના 'બુક ઓફ પેપર્સ' ISBN સાથે છાપીને પરિસંવાદમાં ભાગ લેનાર સભ્યોને આપવામાં આવે છે.

સંઘ દ્વારા પ્રકાશિત અન્ય સાહિત્ય નીચે મુજબ છે.

- ગુજરાત ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોની પાયલોટ ડિરેક્ટરી - 1981 - અંગ્રેજીમાં
- ગુજરાતમાં પુસ્તકાલયો અને માહિતી કેન્દ્રોની ડિરેક્ટરી - 1985. આ અંગ્રેજી ડિરેક્ટરીમાં ગુજરાતના 1275 જેટલાં જાહેર, શૈક્ષણિક, વિશેષ, સરકારી અને ખાનગી સંશોધન અને વિકાસ સંસ્થાઓના ગ્રંથાલયોની વિગતો સૂચિબદ્ધ છે.
- 'ડૉ. ચંપકલાલ પી. શુક્લા મેમોરીયલ વોલ્યુમ' - 1984 અંગ્રેજી અને ગુજરાતીમાં
- 'માહિતી વિજ્ઞાન' - લે. સી.આર.પટેલ - 1990
- 'ગુજરાતમાં પુસ્તકાલયો અને માહિતી કેન્દ્રોની ડિરેક્ટરી'ની ત્રીજી આવૃત્તિ - 2001માં પ્રકાશિત થઈ. આ ડિરેક્ટરીમાં ગુજરાતમાં આવેલા 2000 જેટલા જાહેર, શૈક્ષણિક, વિશિષ્ટ, સરકારી તેમ જ ખાનગી ગ્રંથાલયો, હસ્તપ્રતો, સંગ્રહાલયો, ધાર્મિક ગ્રંથાલયો વગેરેની યાદી છે. (હાલ CDમાં ઉપલબ્ધ છે.)
- ગુજરાતી ગ્રંથસૂચિ (Bibliography of books) 2008 કિરીટ ભાવસાર તથા નીના ચોક્સી દ્વારા પ્રકાશિત.

3. તાલીમ (Training)

1992 થી 1999 દરમિયાન AACR-II અને CDS / ISISની તાલીમોનું આયોજન સંઘ દ્વારા કરવામાં આવેલ. થીમ આધારિત પ્રાદેશિક સેમીનારો એક વર્ષમાં ઓછામાં ઓછા ચાર સ્થળોએ યોજવામાં આવે છે.

4. વ્યવસાયિક પ્રશ્નો (Professional Issues)

સંઘ પુસ્તકાલય અને માહિતી વિજ્ઞાનના શિક્ષણમાં સહકાર આપે છે, તથા જરૂરી હોય તો પુસ્તકાલય અને માહિતી વિજ્ઞાનના શિક્ષણ માટેની વ્યવસ્થા કરે છે. પુસ્તકાલય અને માહિતી વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં સંશોધન કરે છે. પુસ્તકાલય અને ગ્રંથાલય વ્યવસાયિકોની સામાન્ય સમસ્યાઓની યોગ્ય અધિકારીઓને રજૂઆત કરે છે તથા ગુજરાતમાં પુસ્તકાલય અને માહિતી સેવાઓની સુધારણા માટે સમાન સંગઠનોનો સહયોગ મેળવી કાર્ય કરે છે.

5. અન્ય માહિતી

GGSS ભારતીય ગ્રંથાલય સંઘ (Indian Library Association - ILA) નું સભ્ય છે. ગુજરાત સરકારની ઘણી સમિતિઓમાં સંઘના પ્રતનિધિઓ છે. સંઘ ગુજરાતની વિવિધ લાયબ્રેરીના પડતર કામો પૂરા કરવા માટે હંગામી ધોરણે તાલીમબદ્ધ વ્યવસાયિકો પૂરા પાડે છે.

તમારી પ્રગતિ ચકાસો

- નોંધ : (i) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારા ઉત્તરો લખો.
(ii) એકમના અંતે આપેલા ઉત્તર સાથે તમારો ઉત્તર સરખાવો.

1. (GGSS)નો મુખ્ય ઉદ્દેશ શું છે ?

.....

.....

.....

.....

.....

2. GGSS તેના ઉદ્દેશની પરિપૂર્તિ માટે કઈ પ્રવૃત્તિઓ કરે છે ?

.....

.....

.....

.....

.....

3. વ્યવસાયિક પ્રશ્નો અંગે GGSSની ભૂમિકાનું ટૂંકમાં વર્ણન કરો.

.....

.....

.....

-
-
4. નીચે આપેલ પ્રશ્નોના યોગ્ય ઉત્તર પર ✓ કરો.
- (i) GGSS દ્વારા પ્રકાશિત થતું ત્રિમાસિક
1. ગ્રંથ સમાચાર
 2. ગ્રંથાલોક
 3. ગ્રંથાલય સમાચાર
 4. ગ્રંથવિશ્વ
- (ii) GGSSનું આખું નામ શું છે ?
1. ગુજરાત ગ્રંથાલય સેવા સમિતિ
 2. ગુજરાત ગ્રંથપાલ સેવા સંઘ
 3. ગુજરાત ગ્રંથાલય સેવા સંઘ
 4. ગુજરાત ગ્રંથાલય સમન્વય સંઘ

15.3 રાષ્ટ્રીય સંગઠનો

15.3.1. રાજા રામમોહન રોય લાયબ્રેરી ફાઉન્ડેશન (RRRLF-Raja Rammohan)

(Raja Rammohan Roy Library Foundation)

રાષ્ટ્રની પ્રગતિ માટે આધુનિક શિક્ષણની જરૂરિયાત પર ભાર મૂકનારા અગ્રણી સમાજ સુધારક રાજા રામમોહન રોયની 200મી જન્મજયંતીના શુભ વર્ષ 1972ના મે મહિનામાં રાજા રામમોહન રોય લાયબ્રેરી ફાઉન્ડેશનની સ્થાપના કરવામાં આવેલ. આ ફાઉન્ડેશન કેન્દ્રીય સ્વાયત્ત સંસ્થા છે, જેની સ્થાપના અને અનુદાન ભારત સરકારના સાંસ્કૃતિક મંત્રાલય દ્વારા કરવામાં આવેલ છે. તેનું મુખ્ય મથક કલકત્તામાં આવેલ છે.

(A) સંગઠન (Organisational Structure)

ફાઉન્ડેશન પશ્ચિમ બંગાળ સોસાયટીઝ રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ 1961 હેઠળ નોંધાયેલ છે. RRRLFની સર્વોચ્ચ નીતિ બનાવતી સંસ્થાને 'ફાઉન્ડેશન' કહેવામાં આવે છે, જેમાં ભારત સરકાર દ્વારા જાણીતા શિક્ષણવિદો, ગ્રંથપાલો, સંચાલકો અને વરિષ્ઠ અધિકારીઓમાંથી 22 સભ્યોની નિમણૂક કરવામાં આવેલ છે. ભારત સરકારના સાંસ્કૃતિક વિભાગના મંત્રી અથવા તેમના નોમીની ફાઉન્ડેશનના અધ્યક્ષ હોય છે. ફાઉન્ડેશન વિવિધ રાજ્ય સરકારો અને કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશો સાથે સંકલન અને સહયોગથી કાર્ય કરે છે. ફાઉન્ડેશન દ્વારા રાજ્યમાં સ્ટેટ લાયબ્રેરી પ્લાનિંગ કમિટી (SLPC/SLC)ની સ્થાપના થાય છે, જેના દ્વારા ફાઉન્ડેશન જે તે રાજ્યમાં વહીવટી વ્યવસ્થાઓ કરે છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અને સેવાઓ માટે ફાઉન્ડેશન ભારત સરકારની નોડલ એજન્સી છે.

(B) હેતુઓ (OBJECTIVES)

જાહેર ગ્રંથાલય સેવાઓ તથા સિસ્ટમને સમર્થન આપવું, તથા દેશના જાહેર ગ્રંથાલયો માટેની ચળવળને પ્રોત્સાહન આપવું તે ફાઉન્ડેશનનો મુખ્ય હેતુ છે. રાજ્ય સરકારની સક્રિય ભાગીદારી થકી ફાઉન્ડેશન દેશભરમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રસાર માટે કામ કરે છે. આમ ફાઉન્ડેશન ભારતમાં જાહેર પુસ્તકાલયના વિકાસ માટે પ્રમોશનલ એજન્સી, સલાહકાર, પરામર્શક તથા નાણાકીય સહાય આપનાર સંસ્થા તરીકે કાર્યરત છે. જેના કેટલાક અગત્યના હેતુઓ નીચે મુજબ છે.

1. રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય નીતિ તૈયાર કરવી અને તેના અમલીકરણ માટે કેન્દ્ર તથા રાજ્ય સરકારોને સંમત કરાવવી. જે રાજ્યોમાં ગ્રંથાલય એક્ટ અમલમાં નથી તે રાજ્યમાં તેનો અમલ કરાવવો.
2. રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય પદ્ધતિને સ્થાપિત કરવામાં મદદ કરવી.
3. ગ્રંથાલયોને નાણાકીય તેમ જ વ્યવસાયિક સહાય પૂરી પાડવી.
4. ગ્રંથાલય વિકાસ માટે કામ કરતા પ્રાદેશિક કે રાષ્ટ્રીય સંઘો અને સંસ્થાઓને નાણાકીય સહાય પૂરી પાડવી.
5. યોગ્ય સાહિત્યનું પ્રકાશન કરવું, તેમ જ ભારત તથા વિદેશમાં ગ્રંથાલય વિકાસ અંગેની માહિતી તથા વિચારોના આદાન-પ્રદાન માટે ક્લીયરીંગ હાઉસ તરીકે કાર્ય કરવું.
6. ગ્રંથાલય વિકાસની સમસ્યાઓ અંગેના સંશોધનને પ્રોત્સાહન આપવું.
7. દેશમાં ગ્રંથાલય વિકાસ સંબંધિત તમામ બાબતો અંગે સરકારને સલાહ આપવી.

(C) RRRLFની યોજનાઓ અને પ્રવૃત્તિઓ

સહાય યોજનાઓ (Assistance Programmes)

ફાઉન્ડેશન સાર્વજનિક ગ્રંથાલયોને વિવિધ યોજનાઓ હેઠળ મેચિંગ અને નોન-મેચિંગ અનુદાન તથા પુસ્તક સહાય આપે છે.

મેચિંગ અનુદાન હેઠળ નીચે મુજબની સહાય આપવામાં આવે છે.

- પુસ્તકો તથા વાંચનસામગ્રીનો પર્યાપ્ત સંગ્રહ ઉભો કરવા માટેની સહાય.
- ગ્રામીણ પુસ્તક ડીપોઝીટ કેન્દ્રો તથા મોબાઈલ ગ્રંથાલય સેવાઓના વિકાસ માટેની સહાય.
- સેમીનાર, વર્કશોપ, તાલીમ અભ્યાસક્રમો (ઓરીએન્ટેશન / રીફ્રેશર કોર્સ) પુસ્તક પ્રદર્શનો તથા પુસ્તકાલય જાગૃતિ માટેના કાર્યક્રમોના આયોજન માટેની સહાય.
- વાંચકોની સવલત માટે ગ્રંથાલય ફર્નિચર, સ્ટોરેજ મટીરીયલ, અગ્નિશામક ઉપકરણ, ફોટો કોપીઅર વગેરે સગવડોની ખરીદી માટેની સહાય.

- પુસ્તકાલય સેવાઓના આધુનિકીકરણ માટે જાહેર પુસ્તકાલયોને સહાય.
- સરકારી જાહેર પુસ્તકાલયોમાં ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાનના સ્નાતકો તથા અનુસ્નાતકોને ઈન્ટર્ન તરીકે જોડવા માટેની સહાય.

ફાઉન્ડેશન દ્વારા નીચેની સહાય નોન-મેચિંગ સ્કીમ હેઠળ આપવામાં આવે છે.

- કેન્દ્રીય પસંદગી દ્વારા પુસ્તકોનો પર્યાપ્ત ભંડોળ ઉભો કરવા માટે.
- જાહેર પુસ્તકાલય સેવાઓ પ્રદાન કરતી સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓને (NGO)
- જાહેર ગ્રંથાલયના બાળ-પુસ્તકાલય કે બાળકોના વિભાગ, વરિષ્ઠ નાગરિક વિભાગ, નવ-શિક્ષિત (Neo-Literate) વિભાગને.
- જાહેર ગ્રંથાલયોને શતાબ્દી સમારોહની ઉજવણી માટે.
- સ્થાનિક વ્યવસાયિક સંસ્થાઓ, જાહેર પુસ્તકાલયના વિકાસ તેમ જ ચળવળમાં કાર્યરત એનજીઓ (NGO) તેમ જ યુનિવર્સિટીના પુસ્તકાલય વિજ્ઞાન વિભાગોને સેમીનાર કે કોન્ફરન્સના આયોજન માટેની સહાય.
- ગ્રંથાલય પ્રવૃત્તિના આંકડા સંગ્રહ અને સંકલન (Library Statistics) માટે સત્તાવાર તેમ જ બિનસત્તાવાર એજન્સીઓને સહાય.
- 'RRRLF ચિલ્ડ્રન કોર્નર'ની સ્થાપના માટે.

(D) અન્ય પ્રોત્સાહક પ્રવૃત્તિઓ

ફાઉન્ડેશને પુસ્તકાલય સેવાઓમાં ગુણાત્મક સુધારણા માટે ઘણી પ્રોત્સાહક પ્રવૃત્તિઓ હાથ કરી છે. નેશનલ પોલિસી ઓન લાયબ્રેરી એન્ડ ઈન્ફોર્મેશન સીસ્ટમ તૈયાર કરવામાં ફાઉન્ડેશને મુખ્ય ભાગ ભજવ્યો છે. જાહેર પુસ્તકાલય પદ્ધતિ અને સેવાઓ પર માર્ગદર્શિકા બનાવેલ છે. ગ્રંથાલયોમાંથી ગુમ થતા પુસ્તકો માટેનો રિપોર્ટ ભારત સરકાર માટે બનાવેલ છે. વાર્ષિક ઉજવણીના ભાગરૂપે 'રાજા રામમોહરોય મેમોરીયલ લેક્ચર' અંતર્ગત ગ્રંથાલય ક્ષેત્રના વિદ્વાનોના વ્યાખ્યાનનું આયોજન કરવામાં આવે છે. IFLA, ILA, IASLIC જેવા રાષ્ટ્રીય તથા આંતરરાષ્ટ્રીય સંગઠનો તથા વિવિધ રાજ્ય સ્તરના ગ્રંથાલય સંગઠનો સાથે ફાઉન્ડેશન સંપર્ક તથા ચર્ચામાં રહે છે.

જાહેર પુસ્તકાલય સેવાના ક્ષેત્રમાં નવી વિભાવના અને વિચારોના પ્રસાર માટે ફાઉન્ડેશને જાહેર પુસ્તકાલયના વિકાસ અંગે તથા વાંચન ટેવ વધે તે અંગેના સૂચનોને આવરી લેતા શ્રેષ્ઠ લેખ માટે વાર્ષિક રાજા રામમોહન રોય એવોર્ડ શરૂ કરેલ છે.

ફાઉન્ડેશન દર વર્ષે સાત એવોર્ડઝ આપે છે. એક સર્વશ્રેષ્ઠ સ્ટેટ સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીને તથા દેશમાંના સર્વશ્રેષ્ઠ છ જીલ્લા પુસ્તકાલયોને. વર્ષ 2005થી ફાઉન્ડેશન દરેક રાજ્યદીઠ એક શ્રેષ્ઠ ગ્રામીણ પુસ્તકાલય એવોર્ડ પણ આપે છે.

દેશમાં ગ્રંથાલય ચળવળ માટે આંદોલન, સંસ્થાકીય પહેલ અથવા બૌદ્ધિક નેતૃત્વથી સક્રિય ભાગીદારી તથા જનતામાં વાંચનટેવના વિકાસ માટે જેમણે નોંધપાત્ર ફાળો આપેલ છે, તેવા પુસ્તકાલય ક્ષેત્રે જાણીતા પાંચ સ્ત્રી અને પુરુષોને ફાઉન્ડેશન દ્વારા 'RRRLF

Fellowship' આપવામાં આવે છે.

(E) પ્રકાશનો (Publications)

ફાઉન્ડેશન દ્વારા ઘણા પ્રકાશનો બહાર પાડવામાં આવેલ છે. તેમાંના કેટલાક નીચેના પ્રકાશનો નીચે મુજબ છે.

- ઈન્ડિયન લાયબ્રેરીઝ ટ્રેન્ડઝ એન્ડ પર્સપેક્ટીવઝ.
- રાજા રામમોહન રોય એન્ડ ન્યુ લર્નીંગ
- ડિરેક્ટરી ઓફ ઈન્ડિયન પબ્લિક લાયબ્રેરીઝ
- ગ્રંથાના : ઈન્ડિયન જર્નલ ઓફ લાયબ્રેરી સ્ટડીઝ (દ્વિ-વાર્ષિક)
- RRRLF ન્યુઝ લેટર (દ્વિ-વાર્ષિક)
- બુક્સ ફોર ધ મિલિયન્સ એટ ધેર ડોર સ્ટેપ્સ (ઈન્ફોર્મેશન મેન્યુઅલ)
- વેબ બીબ્લીયોગ્રાફી ઓફ ટાગોર. ✓

(F) RRRLF ડિજિટલ લાયબ્રેરી ઈનીટીએટીવ

જાહેર ગ્રંથાલયોમાં સંગ્રહીત આઝાદી પૂર્વેના અખબારો, જર્નલો અને દુર્લભ પુસ્તકોની ડિજિટલ રીપોઝીટરી માટેની પહેલ ફાઉન્ડેશન દ્વારા કરવામાં આવી છે. પસંદ કરેલ કોપીરાઈટ ફી વાંચન સામગ્રી, ચિત્રો, ફોટોગ્રાફ્સ, હસ્તપ્રતોને આ ડિજિટાઈઝેશનમાં આવરી લેવામાં આવશે. આ ઈનીટીએટીવ અંતર્ગત વિશ્વભારતી-રવિન્દ્રભવનની વાંચન સામગ્રીને ડિજિટાઈઝ કરવાનું કામ CDAC દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલ છે.

(G) કૌશલ્ય વિકાસ કાર્યક્રમ (Skill Development Programme)

કાર્યરત ગ્રંથપાલો માટે, ફાઉન્ડેશન દ્વારા ત્રણ જુદા લેવલ પર તાલીમ મોડ્યુલો વિકસિત કરવાની દરખાસ્ત કરવામાં આવી છે.

લેવલ - 1 - જાહેર પુસ્તકાલય નીતિ અને વહીવટી બાબતો માટે રાજ્ય કક્ષાએ કાર્ય કરતા અધિકારીઓને ધ્યાનમાં રાખી, ભવિષ્યના જાહેર પુસ્તકાલયો માટેના વ્યુહાત્મક આયોજન અંગેના વર્કશોપ. જેમાં રાજ્યદીઠ 2 થી 3 અધિકારીઓ ભાગ લેશે.

લેવલ - 2 - રાજ્યના મધ્યસ્થ ગ્રંથાલયો, જીલ્લા ગ્રંથાલયો તથા મોટા શહેરના પુસ્તકાલયોમાં કાર્યરત મધ્યમ સ્તરના કર્મચારીઓને ધ્યાનમાં રાખી ICT કૌશલ્ય, તથા વહીવટી અને સંચાલન અંગેની પ્રાયોગિક તાલીમના કાર્યક્રમો.

લેવલ - 3 - જે ગ્રંથાલય કર્મીઓ પુસ્તકાલયના વપરાશકર્તાઓ તથા મુલાકાતીઓના સીધા સંપર્કમાં છે તથા જેમના ઉપર પુસ્તકાલયની જાળવણીની જવાબદારી છે તેમને ગ્રંથાલયના દૈનિક કાર્યો વિશે તાલીમ આપવામાં આવશે. આ તાલીમ રાજ્યના જુદા જુદા ભાગમાં સ્થાનિક વ્યક્તિ દ્વારા સ્થાનિક ભાષામાં આપવામાં આવશે.

તમારી પ્રગતિ ચકાસો :

નોંધ : (i) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારા ઉત્તરો લખો.

(ii) એકમના અંતે આપેલા ઉત્તર સાથે તમારો ઉત્તર સરખાવો.

5. RRRLFની સ્થાપના ક્યારે અને કયા પ્રસંગે કરવામાં આવી ?

.....

.....

.....

.....

.....

6. RRRLF ફેલોશીપ કોને આપવામાં આવે છે ?

.....

.....

.....

.....

.....

7. RRRLF દ્વારા ગ્રંથાલયોને મેચિંગ અનુદાન હેઠળ આપવામાં આવતી સહાય અંગે ચર્ચા કરો.

.....

.....

.....

8. નીચે આપેલા પ્રશ્નોના યોગ્ય ઉત્તર સામે ✓ કરો.

(i) RRRLFનું મુખ્ય મથક ક્યાં આવેલું છે ?

1. મુંબઈ
2. કલકત્તા
3. ચેન્નાઈ
4. બેંગ્લોર

(ii) RRRLFની સ્થાપના કયા પ્રસંગે કરવામાં આવી ?

1. રાજા રામમોહન રોયની 100મી જન્મજયંતી
2. રાજા રામમોહન રોયની 200મી જન્મજયંતી
3. રાજા રામમોહન રોયની 150મી જન્મજયંતી
4. રાજા રામમોહન રોયની 250મી જન્મજયંતી

(iii) RRRLF દ્વારા કેટલા શ્રેષ્ઠ ગ્રામીણ પુસ્તકાલય એવોર્ડ આપવામાં આવે છે ?

1. જીલ્લા દીઠ એક
2. રાજ્ય દીઠ એક
3. તાલુકા દીઠ એક
4. રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ એક

15.4 આંતરરાષ્ટ્રીય

15.4.1 યુનાઈટેડ નેશન્સ એજ્યુકેશનલ, સાયન્ટીફિક એન્ડ કલ્ચરલ ઓર્ગેનાઈઝેશન
(UNESCO)

(UNESCO - United Nations Educational, Scientific and cultural Organisation)

યુનેસ્કો એ યુનાઈટેડ નેશન્સ (United Nations)ની સ્પેશલાઈઝડ એજન્સી છે. યુનેસ્કોનું બંધારણ 1946માં ભારત સહિત 20 દેશો દ્વારા બહાલી આપવામાં આવ્યા બાદ

અમલમાં આવ્યું. વિશ્વમાં ઉભરતા નૈતિક મુદ્દાઓ પર યુનેસ્કો વિચારોની પ્રયોગશાળા અને પ્રમાણ-દર્શક તરીકે કામ કરે છે. જ્ઞાનવિશ્વના વિવિધ ક્ષેત્રોમાં માનવીય તથા સંસ્થાકીય ક્ષમતા ઉભી કરવાના હેતુસર વિશ્વમાં માહિતી અને જ્ઞાનની યોગ્ય વહેંચણી તથા પ્રસાર થાય તે માટે યુનેસ્કો ક્લીયરિંગ હાઉસની ભૂમિકા ભજવે છે. શિક્ષણ, વિજ્ઞાન, સંસ્કૃતિ અને વિનિમય ક્ષેત્રે યુનેસ્કો 193 સભ્યો અને 11 એસોસીએટ સભ્યો વચ્ચે સહકાર અને સંકલનનું કાર્ય કરે છે. તેનું મુખ્ય મથક પેરીસ-ફ્રાન્સમાં આવેલું છે.

(A) યુનેસ્કો અને ગ્રંથાલય પ્રવૃત્તિ

યુનેસ્કોની માન્યતા મુજબ સ્વતંત્રતા, સમૃદ્ધિની પ્રાપ્તિ તથા વ્યક્તિ અને સમાજનો વિકાસ એ મૂળભૂત માનવમૂલ્યો છે. માહિતી તથા જ્ઞાનથી સજ્જ નાગરિકો તેમના લોકશાહી હક્કોનો યોગ્ય ઉપયોગ કરે ત્યારે આ માનવમૂલ્યો પ્રાપ્ત થાય છે. જે તે સમાજની લોકશાહીમાં રચનાત્મક ભૂમિકા ત્યારે જ સંભવ બને જ્યારે સંતોષકારક શિક્ષણ તેમ જ જ્ઞાન, માહિતી, વિચારો, સંસ્કૃતિની અમર્યાદિત સગવડો તે સમાજને પ્રાપ્ય બને. જાહેર ગ્રંથાલયો જ્ઞાનના એવા જ પ્રવેશમાર્ગો છે, જે વ્યક્તિ તથા સમાજને આજીવન શિક્ષણ, સ્વતંત્ર નિર્ણયશક્તિ અને સાંસ્કૃતિક વિકાસ માટે યોગ્ય સવલત આપે છે. આમ વૈશ્વિક સમાજના વિકાસમાં જાહેર ગ્રંથાલયોની અગત્યતાને અનુભવી, યુનેસ્કોએ 1994માં ‘પબ્લિક લાયબ્રેરી મેનીફેસ્ટો’ જાહેર કર્યો. યુનેસ્કો આ દ્વારા તેની એ માન્યતા જાહેર કરે છે કે, “શિક્ષણ, સંસ્કૃતિ અને માહિતી માટે જાહેર પુસ્તકાલયો એ જીવંત-શક્તિ છે, તથા સ્ત્રીઓ અને પુરુષોના મન દ્વારા વિવિધ દેશો વચ્ચે શાંતિ અને આધ્યાત્મિક કલ્યાણને ઉત્તેજન મળે તે માટેના આવશ્યક એજન્ટ છે.” તેથી યુનેસ્કો, રાષ્ટ્રીય તેમ જ સ્થાનિક સરકારોને જાહેર ગ્રંથાલયના વિકાસમાં મદદ કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરે છે. જાહેર ગ્રંથાલય સેવાની સ્થાપના સ્પષ્ટ કાયદાકીય આદેશો નીચે થાય તેના પર આ મેનીફેસ્ટો વિશેષ ભાર મૂકે છે, જેથી જાહેર ગ્રંથાલય સેવા સમગ્ર દેશમાં ઉપલબ્ધ બને તથા વંશ, જાતિ, રંગ, ધર્મ, રાષ્ટ્રીયતા, ભાષા, હોદ્દો કે શિક્ષણના કોઈપણ ભેદભાવ રહિત સેવાઓ લોકોને પ્રાપ્ત થાય. આ મેનીફેસ્ટો મુજબ માહિતી, સાક્ષરતા, શિક્ષણ તેમ જ સંસ્કૃતિને સંલગ્ન નીચેના ધ્યેયો જાહેર પુસ્તકાલયના હાર્દમાં હોવા જોઈએ.

- બાળકોમાં નાની વયથી જ વાંચનટેવ કેળવાય તથા મજબૂત બને.
- વ્યક્તિગત, સ્વયંશિક્ષણ તેમ જ પરંપરાગત શિક્ષણ વ્યવસ્થાઓમાં સહાયક બનવું.
- વ્યક્તિગત સર્જનાત્મક વિકાસ માટેની તકો પૂરી પાડવી.
- બાળકો તથા યુવાનોમાં કલ્પનાશક્તિ અને સર્જનશક્તિને ઉત્તેજિત કરવી.
- સાંસ્કૃતિક વારસો તેમ જ કલા, વિજ્ઞાન અને સંશોધનોની યોગ્ય કદર માટે જાગૃતિ કેળવવી.
- દરેક પ્રકારના પર્ફોમિંગ આર્ટ્સને સાંસ્કૃતિક અભિવ્યક્તિ મળે તેવું કરવું.
- સાંસ્કૃતિક વિવિધતા અને આંતર-સાંસ્કૃતિક સંવાદને પ્રોત્સાહન આપવું.
- મૌખિક પરંપરાઓને (Oral traditions)ને આધાર આપવો.
- નાગરિકોને સમુદાયની દરેક પ્રકારની માહિતી પૂરી પાડવી.

- સ્થાનિક ઉદ્યોગો અને ઔદ્યોગિક સંગઠનોને પૂરતી માહિતી પૂરી પાડવી.
- માહિતી અને કોમ્પ્યુટર સાક્ષરતાના કૌશલ્ય માટેની સુવિધા પૂરી પાડવી.
- દરેક વયજૂથો માટેની સાક્ષરતા પ્રવૃત્તિઓ અને કાર્યક્રમોને સહાયક બનવું અને જરૂરી હોય તો આ પ્રવૃત્તિઓની શરૂઆત કરવી.

યુનેસ્કો દ્વારા 1999માં સ્કૂલ લાયબ્રેરી મેનીફેસ્ટો જાહેર કરવામાં આવ્યો. જેનું ધ્યેય શાળા પુસ્તકાલયોની ભૂમિકાને સુદૃઢ બનાવવાનું છે, જેથી વિદ્યાર્થીઓને તેમના વિકાસ માટે શીખવાની સાધનસામગ્રી પ્રાપ્ત થાય, તેઓ આજીવન શીખતા રહે અને જાણકારીયુક્ત નિર્ણયો લઈ શકે. સાક્ષરતા, માહિતી સાક્ષરતા, શિક્ષણ, સ્વશિક્ષણ અને સંસ્કૃતિના વિકાસને શાળા ગ્રંથાલયની મુખ્ય સેવાઓ તરીકે દર્શાવીને, નીચેની બાબતોને આ મેનીફેસ્ટોમાં આવશ્યક ગણવામાં આવેલ છે.

- શાળાના ધ્યેય અને અભ્યાસક્રમમાં દર્શાવેલ શૈક્ષણિક લક્ષ્યોને સહાયક ટેકો આપવો.
- બાળકો જીવનભર પુસ્તકાલયોનો ઉપયોગ કરે તથા વાંચનનો આનંદ કેળવે તેવી ટેવને વિકસિત તેમ જ સુદૃઢ કરવી.
- માહિતીના સર્જન કે ઉપયોગ દ્વારા જ્ઞાન, સમજણ, કલ્પના અને આનંદના અનુભવો માટેની તકો પૂરી પાડવી.
- માહિતી કોઈપણ સ્વરૂપ કે માધ્યમમાં હોય, તેનો યોગ્ય ઉપયોગ અને મૂલ્યાંકન કરતા શીખવાની કુશળતા પ્રાપ્ત કરવામાં તમામ વિદ્યાર્થીઓને સહાય કરવી.
- શીખનાર સમક્ષ વિવિધ વિચારો, અનુભવો અને મંતવ્યો મૂકાય તે માટે સ્થાનિક, પ્રાદેશિક, રાષ્ટ્રીય અને વૈશ્વિક એવા માહિતી સ્ત્રોતો અને તકો મૂકવા.
- સાંસ્કૃતિક અને સામાજિક જાગૃતિ તથા સંવેદનશીલતાને પ્રોત્સાહિત કરતી પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન કરવું.
- અસરકારક અને જવાબદાર નાગરીકત્વ તથા લોકશાહીમાં યોગ્ય ભાગીદારી માટે બૌદ્ધિક સ્વતંત્રતા અને માહિતીની પ્રાપ્તિ અત્યંત મહત્વના છે; આ વિચારને અનુલક્ષીને વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો, સંચાલકો અને વાલીઓ સાથે શાળાના ધ્યેયને સિદ્ધ કરવા માટે કામ કરવું.
- શાળા ગ્રંથાલયના સાધનો તથા સેવાઓ શાળા સમુદાય અને તેથી પણ આગળ સમાજને પ્રાપ્ય થાય તથા વાંચનટેવનો વિકાસ થાય તેમ કરવું.

(B) પ્રવૃત્તિઓ (Activities)

- માહિતી પ્રાપ્તિ (Access to Information)

વ્યક્તિઓ તથા સંસ્થાઓને માહિતી અને જ્ઞાનપ્રાપ્તિના સંશોધનો સરળતાથી પ્રાપ્ત થાય તે યુનેસ્કોનું લક્ષ્ય છે. જેના માટે તે માહિતીના મુક્ત પ્રવાહ માટે સાનુકૂળ પરિસ્થિતિ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે. માહિતીની સાર્વત્રિક પ્રાપ્તિ તેની કાર્યસૂચિમાં અગ્રેસર છે, જેના માટે તે સામાન્ય ધોરણો (Standards) નિર્ધારિત કરે છે તથા તે માટે ગ્રંથાલયોને સુસજ્જ અને જાગૃત બનાવવા મેનેજમેન્ટ ટુલ્સ વિકસાવે છે.

- અભિલેખાગાર (Archives-આર્કાઇવ્સ)

સામાન્ય જનસમૂહ તેમ જ વિશેષ સમૂહને માહિતી પ્રાપ્તિની સરળતા માટે આર્કાઇવ્સ અગત્યના ઘટકો છે. યુનેસ્કોએ આ પ્રકારની સેવાઓના મજબૂતીકરણ માટે ફાળો આપેલ છે. ઈન્ટરનેટ, નેટવર્કીંગ અને ડિજિટાઇઝેશન જેવી ટેકનોલોજીએ માહિતી અને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અને પ્રસારના કાર્યોમાં નોંધપાત્ર ફેરફાર કર્યા છે. ટેકનોલોજીની આ પ્રગતીમાં અવિકસિત દેશો પાછળ રહી ન જાય તે અંગે યુનેસ્કો વિશેષ ધ્યાન રાખે છે.

આર્કાઇવ્સના ક્ષેત્રમાં યુનેસ્કોએ 1979માં RAMP (Records and Archives Management Programme)ની રચના કરી, જેનો ઉદ્દેશ નીચે મુજબ છે.

- “સામાન્ય જનસમૂહ તેમ જ નિર્ણય લેનાર લોકોને રેકોર્ડ્સ તથા આર્કાઇવ્સના મહત્વથી વાકેફ કરવા, જેથી રાષ્ટ્રીય વારસાના જતન માટેની યોજના તથા વિકાસ કાર્યક્રમો બને.
- માનનિર્ધારણ (Standardization), આર્કાઇવલ કાયદાઓ અને માળખાગત સુવિધાઓ (ઉપકરણો અને ઈમારતો) દ્વારા કાર્યક્ષમ રેકોર્ડ્સ અને આર્કાઇવ્સ વ્યવસ્થાપનમાં સભ્ય દેશોને સહાય કરવી.
- આર્કાઇવ્સના ક્ષેત્રે મુખ્ય મુદ્દાઓ પર આંતરરાષ્ટ્રીય ચર્ચા-વિચારણાને પ્રોત્સાહન આપવું.”

(C) મેમરી ઓફ ધ વર્લ્ડ પ્રોગ્રામ (Memory of the World Programme)

“વિશ્વનો દસ્તાવેજ વારસો સહુનો છે, જે સહુ માટે પ્રાપ્ય બને તે માટે પૂર્ણતઃ સુરક્ષિત રહેવો જોઈએ.” આ કલ્પના સાથે 1992માં યુનેસ્કોએ મેમરી ઓફ ધ વર્લ્ડ પ્રોગ્રામની સ્થાપના કરી. કુદરતી કે માનવસર્જિત પરિબળોના કારણે જોખમમાં મૂકાયેલ વિશ્વના દસ્તાવેજ વારસાની સુરક્ષા તેમ જ જાળવણી માટે આ કાર્યક્રમની રચના કરવામાં આવી.

આ પ્રોગ્રામ અંતર્ગત, યુનેસ્કોના સંયોજન હેઠળ સરકારો તેમ જ આંતરરાષ્ટ્રીય સંગઠનોને કાર્યરત બનાવવા 1993માં આંતરરાષ્ટ્રીય સલાહકાર સમિતિની સ્થાપના થઈ. આ પ્રોગ્રામની માર્ગદર્શિકા IFLA (International Federation of Library Associations) અને ICA (International Council on Archives) દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવી. યુનેસ્કોએ તેના નેશનલ કમિશન દ્વારા વિશ્વમાં જોખમમાં હોય તેવા પુસ્તકાલયો અને આર્કાઇવ્સ સંગ્રહો તથા રાષ્ટ્રીય સિનેમેટીક વારસાની યાદી તૈયાર કરી. ટેકનોલોજીના ઉપયોગ દ્વારા પાયલોટ પ્રોજેક્ટ્સની એક શ્રેણી હેઠળ અસલ દસ્તાવેજોની અન્ય માધ્યમો (Media) પર પ્રતિકૃતિ કરવાનું કાર્ય આ પ્રોગ્રામ હેઠળ શરૂ કરવામાં આવ્યું, જેમાં વિશ્વના વિવિધ દેશોના અખબારો, મૂળનિવાસી લોકોના ઈતિહાસ તથા વિશ્વના પ્રથમ સાહિત્ય એવા વેદગ્રંથોની CDs, DVDs અને અન્ય સામગ્રી સામેલ છે.

આ દસ્તાવેજ વારસો લોકોને સરળતાથી ઉપલબ્ધ બને જેથી તેની માંગ વધે અને વધુ દસ્તાવેજ વારસાનું જતન થાય તેવા પ્રયત્નોને આ પ્રોગ્રામ દ્વારા વેગ મળ્યો છે.

(D) ઈન્ફોર્મેશન પ્રોસેસીંગ ટુલ્સ (Information Processingf tools)

ડેટાબેઝ મેનેજમેન્ટ માટે યુનેસ્કો બે આંતરસંબંધિત સોફ્ટવેર પેકેજ વિકસાવે છે, જાળવે તેમ જ તેનો પ્રસાર વિના મૂલ્યે કરે છે. CDS/ISIS એ એક માહિતી સંગ્રહ અને પુનઃપ્રાપ્તિની સિસ્ટમ છે. IDAMS એ આંકડાકીય મુદ્દિતિની પ્રક્રિયા તેમ જ વિશ્લેષણ માટેનું સોફ્ટવેર પેકેજ છે. આ બન્ને ઈન્ફોર્મેશન પ્રોસેસીંગ ટુલ્સની તાલીમની વ્યવસ્થા પણ યુનેસ્કો કરે છે, જેના માટે ઈન્ટરનેટ પર ચાર ભાષામાં ટ્યુટોરીયલ મૂકવામાં આવેલ છે.

**(E) ઈ-હેરીટેજ અને ડિજિટલ હેરીટેજ
(E-Heritage and Digital Heritage)**

હેરીટેજ એ ‘ભૂતકાળનો આપણો વારસો છે, જેની સાથે આપણે આજે જીવીએ છીએ અને આપણા પછીની પેઢીને આપીએ છીએ.’ આ વારસાનું મૂલ્ય છે, માટે જ તે પેઢી દર પેઢી આપવામાં આવે છે. એવા પુરાતત્વીય સ્થળો, વસ્તુઓ અને અમૂર્ત વસ્તુઓ સાંસ્કૃતિક વારસાના ઉદાહરણો છે, જે સાંસ્કૃતિક, ઐતિહાસિક, સૌંદર્યલક્ષી, પુરાતત્વીય, વૈજ્ઞાનિક, માનવશાસ્ત્રીય કે વંશીય દૃષ્ટિએ કોઈ વ્યક્તિ કે સમૂહ માટે મહત્વના છે. સંરક્ષણ, સૌંદર્ય કે વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ મૂલ્યવાન એવા કુદરતી વારસામાં શારીરિક, જૈવિક, વિશેષ લક્ષણોવાળા ભૂસ્તર, ફૂલ-છોડ કે પ્રાણીઓના નિવાસસ્થાનનો સમાવેશ થાય છે.

વિશ્વમાં વધુ ને વધુ સાંસ્કૃતિક અને શૈક્ષણિક સંશોધનોનું પ્રથમવાર જ દસ્તાવેજીકરણ થઈ રહ્યું છે અને એ પણ સીધું ડિજિટલ સ્વરૂપે. આમ વિશ્વનો સાંસ્કૃતિક વારસો ડિજિટલ સ્વરૂપમાં ઓનલાઈન, ઈ-જર્નલ્સ, વર્લ્ડ વાઈડ વેબ પેજ્સ કે ઓનલાઈન ડેટાબેઝીઝ પરથી મેળવી શકાય છે. આ પ્રકારે ડિજિટલ સ્વરૂપે જ સંગ્રહીત દસ્તાવેજી જ્ઞાન વારસાની ફક્ત ઈન્ટરનેટ પર સાચવણી અંગેના જોખમોને અનુલક્ષીને તે બાબત સર્વસામાન્ય અભિપ્રાયની જરૂરિયાત ઉભી થઈ. તેથી યુનેસ્કોએ વિશ્વના આ નવા સ્વરૂપે સંગ્રહિત વારસા માટે વર્તમાન અને ભવિષ્યની નીતિલક્ષી માર્ગદર્શિકા, કાયદાકીય માળખા તથા સંગ્રહની પ્રક્રિયા માટે ‘યુનેસ્કો ચાર્ટર ઓન ધ પ્રિઝર્વેશન ઓફ ધ ડિજિટલ હેરીટેજ’ જાહેર કરવામાં આવ્યો. વિશ્વના મૂલ્યવાન સંગ્રહો અને ગ્રંથાલય સંગ્રહોની સાચવણી અને પ્રસાર એ યુનેસ્કોના આ પ્રોગ્રામનું ધ્યેય છે.

ડિજિટલ હેરીટેજ કોમ્પ્યુટર આધારીત સામગ્રીથી બનેલ મૂલ્યવાન સંગ્રહ છે, જેની ભવિષ્યની પેઢી માટે સાચવણી થવી જરૂરી છે. ડિજિટલ હેરીટેજ વિવિધ સમુદાયો, ઉદ્યોગો, ક્ષેત્રો અને પ્રદેશોમાંથી ઉદ્ભવે છે. બધી જ ડિજિટલ સામગ્રીનું ટકાઉ મૂલ્ય નથી, પરંતુ ડિજિટલ વારસાનું સાતત્ય જાળવવા કેટલીક સામગ્રીને સંરક્ષિત અભિગમની જરૂરિયાત છે. જે માટેનું માર્ગદર્શન પણ આ પ્રોગ્રામ અંતર્ગત આપવામાં આવેલ છે.

(F) જનરલ ઈન્ફોર્મેશન પ્રોગ્રામ (General Information Programme)

યુનેસ્કો દ્વારા બે અલગ રીતે ચાલતી પ્રવૃત્તિઓને એક કરીને જનરલ ઈન્ફોર્મેશન પ્રોગ્રામ બનાવવામાં આવ્યો હતો. UNISIST, વૈજ્ઞાનિક અને ટેકનિકલ માહિતીને લગતો આંતર સરકારી પ્રોગ્રામ અને બીજો NATIS દસ્તાવેજીકરણ, ગ્રંથાલયો અને અભિલેખાગાર (Archives) ને લગતી સંકલિત રાષ્ટ્રીય માહિતી પ્રોગ્રામ. યુનેસ્કો દ્વારા ચૂંટાયેલ 36 સભ્ય

દેશોની બનેલ આંતરરાષ્ટ્રીય કાઉન્સીલ આ પ્રોગ્રામ માટે જવાબદાર હતી.

વર્ષ 2001થી જનરલ ઈન્ફોર્મેશન પ્રોગ્રામની જગ્યાએ ઈન્ફોર્મેશન ફોર ઓલ પ્રોગ્રામ (Information for All Programme - IFAP) મૂકવામાં આવ્યો. આ પ્રોગ્રામ સમાજમાંના ડીજીટલ વિભાજનને દૂર કરવા પ્રયત્નશીલ છે, તે માહિતી વિભાજનની ખોટી બાજુ પરના બધા લોકોની હિમાયત કરે છે. આ કાર્યક્રમ મહિલાઓ, યુવાનો, વૃદ્ધો અને અલગ રીતે સક્ષમ (differently abled) લોકોની જરૂરિયાતો પરત્વે વિશેષ ધ્યાન આપે છે. આ પ્રોગ્રામ નીચેની બાબતો અંગે પ્રયત્નો કરે છે.

- માહિતી સમાજના નૈતિક, કાનૂની અને સામાજિક પડકારો પરત્વે આંતરરાષ્ટ્રીય ચર્ચા-વિમર્શને પ્રોત્સાહન આપે છે.
- માહિતીના વ્યવસ્થાપન, ડીજીટાઇઝેશન અને જાળવણી દ્વારા સાર્વજનિક ક્ષેત્ર (Public domain)માં રહેલ માહિતીને ઉપલબ્ધિને પ્રોત્સાહિત તેમ જ વિસ્તૃત કરવી.
- માહિતી અને પ્રત્યાયનના ક્ષેત્રમાં તાલીમ, શિક્ષણ અને આજીવન ભણતરને સહાયરૂપ બનવું.
- સ્થાનિક જ્ઞાન સામગ્રીના સંગ્રહકાર્યને ટેકો આપે છે તથા મૂળભૂત સાક્ષરતા અને આઈસીટી (ICT) સાક્ષરતાની તાલીમ દ્વારા તળપદી જ્ઞાનપદ્ધતિને (Indigenous Knowledge) તથા તેની ઉપયોગ ક્ષમતાને પ્રોત્સાહિત કરે છે.
- સ્થાનિક, રાષ્ટ્રીય, પ્રાદેશિક અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે માહિતી અને જ્ઞાનના નેટવર્કિંગને પ્રોત્સાહન આપવું.

IFAP સામે મોટો પડકાર છે, સરકારો અને સમુદાયોને વિકાસના મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં રાખીને માહિતીનું મૂલ્ય સમજાવવું. યુનાઈટેડ નેશન્સીના મિલેનીયમ ડેકલેરેશનમાં દર્શાવેલ ઉદ્દેશ, વિકાસ તથા ગરીબી નાબૂદીને સુચારુ અને પારદર્શી વહીવટ સાથે જોડે છે. માહિતી સાક્ષરતા એ એક એવી યોગ્યતા છે જે વ્યક્તિઓને માહિતી મેળવવા તથા યોગ્ય ઉપયોગ કરવા સક્ષમ બનાવે છે. જેથી વ્યક્તિ આજીવન શિક્ષણ અને નિર્ણયશક્તિ બાબતે સમર્થ બનાવે છે. ડિજીટલ દુનિયામાં ટેકનીકલ અને મિડીયા સંબંધિત કૌશલ્ય જરૂરી છે, જેથી યોગ્ય માહિતીની પ્રાપ્તિ તથા ચયન થઈ શકે.

IFAP દ્વારા માહિતી સાક્ષરતાની અગત્યતા અંગેની જાગૃતિ કેળવવા તથા તે માટેના કૌશલ્યના નિર્માણ માટે સહાયક પ્રોજેક્ટ્સને પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે છે. માહિતીનો નૈતિક ઉપયોગ થાય એ માહિતી સાક્ષરતાનો આવશ્યક ભાગ છે. તેની ભાગીદાર સંસ્થાઓ સાથે IFAP માહિતીના નૈતિક ઉપયોગ માટે પણ કાર્ય કરે છે.

માહિતી પ્રાપ્તિની પ્રક્રિયા સાથે ઘણા પ્રશ્નો સંકળાયેલા છે. જેવા કે, આર્થિક બાબતો, બહુભાષિતા, મેટાડેટા, ઓપન સોર્સ સોફ્ટવેર, અપંગ વ્યક્તિઓ માટેની વિશેષ જરૂરિયાત વગેરે. માહિતીની અસમાન ઉપલબ્ધતાને કારણે સમાજના જુદા જુદા વર્ગોમાં માહિતી વિભાજન થયેલું છે. યુનેસ્કોએ આ દિશામાં વૈશ્વિક પ્રયાસો કરેલ છે. જેના પરિણામસ્વરૂપે ફ્રી અને ઓપન સોર્સ સોફ્ટવેર (FOSS), ઓપન એજ્યુકેશનલ રીસોર્સીસ (OER) વગેરે પ્રોજેક્ટ્સ શરૂ કરવામાં આવેલ છે.

તમારી પ્રગતિ ચકાસો :

નોંધ : (i) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારા ઉત્તરો લખો.

(ii) એકમના અંતે આપેલા ઉત્તર સાથે તમારો ઉત્તર સરખાવો.

9. પબ્લિક લાયબ્રેરી મેનીફેસ્ટો દ્વારા યુનેસ્કોએ જાહેર ગ્રંથાલયો વિશેની તેની કઈ માન્યતા જાહેર કરી ?

.....

.....

.....

.....

.....

10. ડેટાબેઝ મેનેજમેન્ટ માટે યુનેસ્કોએ કયા બે આંતર સંબંધિત સોફ્ટવેર પેકેજ વિકસાવેલ છે ?

.....

.....

.....

.....

.....

11. યુનેસ્કોના મેમરી ઓફ ધ વર્લ્ડ પ્રોગ્રામની માર્ગદર્શિકા કયા સંગઠનો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવી ?

.....

.....

.....

.....

.....

12. યુનેસ્કોના પબ્લિક લાયબ્રેરી મેનીફેસ્ટોમાં દર્શાવેલ જાહેર પુસ્તકાલયના ધ્યેયો જણાવો.

13. નીચે આપેલા પ્રશ્નોના યોગ્ય ઉત્તર સામે ✓ કરો.

(i) યુનેસ્કો દ્વારા શાળા પુસ્તકાલય મેનીફેસ્ટો ક્યારે જાહેર કરવામાં આવ્યો?

1. 1994
2. 1996
3. 1999
4. 2001

(ii) યુનેસ્કોના પ્રોગ્રામનું IFAP પૂરું નામ

1. ઈન્ફોર્મેશન ફોર એજેડ પીપલ
2. ઈન્ફોર્મેશન ફોમ ઓલ પ્રોગ્રામ
3. ઈન્ફોર્મેશન ફોર ઓલ પ્રોગ્રામ
4. ઈન્ફોર્મેશન ફોર એશિયા પ્રોગ્રામ

15.5 સારાંશ (SUMMARY)

ગ્રંથાલય મંડળો, પ્રોત્સાહક સંસ્થાઓ અને પદ્ધતિઓ ગ્રંથાલય અને માહિતી સેવાના ક્ષેત્રે તથા ગ્રંથાલય કર્મીઓના કૌશલ્ય વિકાસ, માટે કાર્યરત રહે છે. તેમના સંગઠનાત્મક ધ્યેયોની પૂર્તિ માટે આ સંસ્થાઓ અને મંડળો વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ અને પ્રોજેક્ટ્સ થકી ગ્રંથાલય વ્યવસાય અને સેવાઓને ઉત્તેજન આપે છે. આ એકમમાં આપણે નીચેના સંગઠનોની

ભૂમિકા વિશે મુદ્દાસર અભ્યાસ કર્યો.

1. ગુજરાત રાજ્યમાં ગ્રંથાલય પ્રવૃત્તિના પ્રસાર માટે સક્રિય ભૂમિકા ભજવતા ગુજરાત ગ્રંથાલય સેવા સંઘના હેતુઓ, સંગઠનાત્મક માળખું, તથા પ્રવૃત્તિઓ.
2. ભારતમાં જાહેર ગ્રંથાલય સેવાઓ તથા ચળવળને પ્રોત્સાહન આપતી સંસ્થા રાજા રામમોહન રોય લાયબ્રેરી ફાઉન્ડેશનના હેતુઓ, સંગઠનાત્મક માળખું, સહાય યોજનાઓ અને પ્રવૃત્તિઓ, પ્રકાશનો, ડીજિટલ લાયબ્રેરી ઈનીટીએટીવ તથા કૌશલ્ય વિકાસના કાર્યક્રમોની ચર્ચા કરવામાં આવી.
3. યુનેસ્કો દ્વારા વિશ્વમાં અનેક ક્ષેત્રમાં પ્રવૃત્તિ થાય છે. આ એકમમાં આપણે યુનેસ્કોના ગ્રંથાલય પ્રવૃત્તિને વેગ આપનાર નીતિનિયમો તથા કાર્યક્રમોની ચર્ચા કરી, જેવા કે પબ્લિક લાયબ્રેરી મેનીફેસ્ટો, સ્કૂલ લાયબ્રેરી મેનીફેસ્ટો, મેમરી ઓફ ધ વર્લ્ડ પ્રોગ્રામ, ઈન્ફોર્મેશન પ્રોસેસીંગ ટ્રુસ્ટ, ઈ-હેરીટેજ અને ડીજિટલ હેરીટેજ, ઈન્ફોર્મેશન ફોર ઓલ પ્રોગ્રામ વગેરે.

15.6 'તમારી પ્રગતિ ચકાસો'ના ઉત્તરો (ANSWER TO SELF CHECK EXERCISES)

1. ગુજરાત ગ્રંથાલય સેવા સંઘનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ગ્રંથાલય અને માહિતી સેવાઓમાં સુધારો લાવાનો તથા સમગ્ર ગુજરાત રાજ્યમાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની ચળવળ ફેલાવવામાં મદદ કરવાનો છે.
2. ગુજરાત ગ્રંથાલય સેવા સંઘ તેના ઉદ્દેશની પરિપૂર્તિ માટે નીચેની પ્રવૃત્તિઓ કરે છે.
 - પરિષદો અને નિષ્ણાતોના પ્રવચનોના આયોજન.
 - 'ગ્રંથાલોક' નામના ત્રિમાસિકનું પ્રકાશન તે ઉપરાંત પરિષદોના ISBN સાથેના બુક ઓફ પેપર્સ, ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોની ડિરેક્ટરી, બિબ્લીયોગ્રાફી વગેરેનું પ્રકાશન.
 - ગ્રંથાલયકર્મીઓ માટે તાલીમનું આયોજન.
 - ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાનના શિક્ષણ તેમજ અન્ય વ્યવસાયિક પ્રશ્નોની રજૂઆતમાં સક્રિય ભાગીદારી.
 - રાષ્ટ્રીય વ્યવસાયિક સંગઠનો સાથે સંકલન.
3. વ્યવસાયિક પ્રશ્નો અંગે GGSSની ભૂમિકા
સંઘ પુસ્તકાલય અને માહિતી વિજ્ઞાનના શિક્ષણમાં સહકાર આપે છે. તથા જરૂરી હોય તો તેના માટે વ્યવસ્થા કરે છે. પુસ્તકાલય અને માહિતી વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં સંશોધન કરે છે. ગ્રંથાલય કર્મીઓની સામાન્ય સમસ્યાઓની યોગ્ય અધિકારીઓને

રજૂઆત કરે છે. તથા સેવાઓની સુધારણા માટે સમાન સંગઠનોનો સહયોગ મેળવી કાર્ય કરે છે.

4. પ્રશ્નોના સાચા ઉત્તર
 - (i) ગ્રંથાલોક
 - (ii) ગુજરાત ગ્રંથાલય સેવા સંઘ
5. RRRLFની સ્થાપના 1972ના મે મહિનામાં અગ્રણી સમાજ સુધારક રાજા રામમોહન રોયની 200મી જન્મજયંતીના પ્રસંગે કરવામાં આવી.
6. દેશમાં ગ્રંથાલય ચળવળ માટે આંદોલન, સંસ્થાકીય પહેલ કે બૌદ્ધિક નેતૃત્વ દ્વારા સક્રિય ભાગીદારી તેમ જ જનતામાં વાંચનટેવના વિકાસ માટે જેમણે નોંધપાત્ર ફાળો આપેલ છે. તેવા પુસ્તકાય ક્ષેત્રે જાણીતા પાંચ સ્ત્રી અને પુરુષોને ફાઉન્ડેશન દ્વારા 'RRRLF ફેલોશીપ' આપવામાં આવે છે.
7. RRRLF દ્વારા અપાતી મેચિંગ અનુદાન હેઠળની સહાય, નીચેના કાર્યો માટે આપવામાં આવે છે.
 - પુસ્તકો તથા વાંચનસામગ્રીના પર્યાપ્ત સંગ્રહ માટે.
 - ગ્રામીણ પુસ્તક ડીપોઝીટ કેન્દ્રો તથા મોબાઈલ ગ્રંથાલય સેવાના વિકાસ માટે.
 - સેમીનાર, વર્કશોપ, તાલીમ અભ્યાસક્રમો, પુસ્તક પ્રદર્શનો વગેરે જેવા કાર્યક્રમોના આયોજન માટે.
 - વાંચકોની સગવડ માટે ગ્રંથાલય ફર્નિચર, સ્ટોરેજ વ્યવસ્થા, અગ્નિશામક ઉપકરણ, ફોટો કોપીઅર વગેરેની ખરીદી માટે.
 - જાહેર પુસ્તકાલયોને પુસ્તકાલય સેવાઓના આધુનીકીકરણ માટે.
 - સરકારી જાહેર પુસ્તકાલયોમાં ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાનના સ્નાતકો તથા અનુસ્નાતકોને ઈન્ટર્ન તરીકે જોડવા માટે.
8. પ્રશ્નોના સાચા ઉત્તર
 - (i) કલકત્તા
 - (ii) રાજા રામમોહન રોયની 200મી જન્મજયંતી
 - (iii) રાજ્ય દીઠ એક
9. પબ્લિક લાયબ્રેરી મેનીફેસ્ટો દ્વારા યુનેસ્કોએ તેની એ માન્યતા જાહેર કરી કે, "શિક્ષણ, સંસ્કૃતિ અને માહિતી માટે જાહેર પુસ્તકાલયો એ જીવંત-શક્તિ છે તથા સ્ત્રી અને પુરુષોના મન દ્વારા વિવિધ દેશો વચ્ચે શાંતિ અને આધ્યાત્મિક કલ્યાણને ઉત્તેજન મળે તે માટેના આવશ્યક એજન્ટ છે."
10. ડેટાબેઝ મેનેજમેન્ટ માટે યુનેસ્કોએ CDS/ISIS તથા IDAMS નામના બે

આંતરસંબંધિત સોફ્ટવેર પેકેજ વિકસાવ્યા છે.

11. યુનેસ્કોના મેમરી ઓફ ધ વર્લ્ડ પ્રોગ્રામની માર્ગદર્શિકા IFLA (ઈન્ટરનેશનલ ફેડરેશન ઓફ લાયબ્રેરી એસોસિએશન્સ) અને ICA (ઈન્ટરનેશનલ કાઉન્સિલ ઓન આર્કાઈવ્સ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવી.
12. યુનેસ્કોના પબ્લિક લાયબ્રેરી મેનીફેસ્ટોમાં દર્શાવેલ જાહેર પુસ્તકાલયના ધ્યેયો.
 - બાળકોમાં નાનીવયથી જ વાંચનટેવ કેળવાય ને મજબૂત બને.
 - વ્યક્તિગત, સ્વયંશિક્ષણ તેમ જ પરંપરાગત શિક્ષણ વ્યવસ્થામાં સહાયક.
 - વ્યક્તિગત સર્જનાત્મક વિકાસની તકો પૂરી પાડવી.
 - બાળકો તેમ જ યુવાનોમાં કલ્પના અને સર્જનશક્તિને ઉત્તેજન.
 - સાંસ્કૃતિક વારસો, કળા, વિજ્ઞાન અને સંશોધનોની કદર અંગેની જાગૃતિ.
 - પર્ફોર્મિંગ આર્ટ્સની સાંસ્કૃતિક અભિવ્યક્તિ.
 - સાંસ્કૃતિક વિવિધતા અને સંવાદને પ્રોત્સાહન.
 - મૌખિક પરંપરાને આધાર આપવો.
 - નાગરિકોને સમુદાયની, તેમ જ સ્થાનિક ઉદ્યોગોને સંસ્થાઓને પૂરતી માહિતી પૂરી પાડવી.
 - માહિતી અને કોમ્પ્યુટર સાક્ષરતાની સુવિધા
 - દરેક વયજૂથોમાં સાક્ષરતા પ્રવૃત્તિમાં સહાયક.
13. પ્રશ્નોના સાચા ઉત્તરો
 - (i) 1999
 - (ii) ઈન્ફોર્મેશન ફોર ઓલ પ્રોગ્રામ.

15.7 ચાવીરૂપ શબ્દો (Key Words)

- **મેનીફેસ્ટો (Manifesto) :** કાર્યનીતિ અથવા સિદ્ધાંતો વિશેનું જાહેરનામું.
- **અભિલેખાગાર (Archives) :** પુરાલેખ સંગ્રહાલય, જાહેર કે સરકારી દફતરભંડાર જ્યાં ઐતિહાસિક દસ્તાવેજો અને પુરાવાઓનો સંગ્રહ થાય છે.
- **માનનિર્ધારણ (Standardization) :** એકસરખું અથવા અમુક નિશ્ચિત ધોરણ કે પ્રમાણનું કરવું.
- **માહિતી સાક્ષરતા (Information Literacy) :** માહિતી સાક્ષરતા એ માહિતીને અસરકારક રીતે ઓળખવાની, શોધવાની તથા મૂલ્યાંકન અને ઉપયોગ કરવાની ક્ષમતા છે.

- **આંતર સરકારી (Inter Governmental) :** આંતરરાષ્ટ્રીય સંગઠન જેમાં રાષ્ટ્રીય સરકારો સભ્ય તરીકે હોય.
- **સંગઠન (Organisational Structure) :** સંગઠનાત્મક માળખું એ એવી પદ્ધતિ છે જે સંસ્થાઓને તેમના લક્ષ્યો પ્રાપ્ત કરવા માટે અમુક પ્રવૃત્તિઓને કેવી રીતે નિર્દેશિત કરવી તેની રૂપરેખા આપે છે.
- **કૌશલ્ય વિકાસ (Skill Development) :** કૌશલ્ય વિકાસ એટલે કુશળતા (વ્યવસાયિક)ની ઉણપોની ઓળખ અને હાલની કુશળતાનો વિકાસ કરી લક્ષ્યપ્રાપ્તિ માટે સક્ષમ થવું.
- **મૌખિક પરંપરાઓ (Oral Traditions) :** પેઢી દર પેઢી મૌખિક રીતે પસાર થતી પરંપરા જે ક્યાંય લખેલી નથી. જેમાં સાંસ્કૃતિક અને ઐતિહાસિક પરંપરાઓ, સાહિત્ય અને કાયદો સામેલ છે.

15.8 સંદર્ભો અને વિશેષ વાંચન (References and Further Reading)

* <<http://rrslf.nic.in>>

* <<http://gujaratgranthalayasevasangh.in/>>

* <<http://en.unesco.org>>

★ ★ ★